

Burgerschapsvorming en sociale veiligheid

Werken met de zeven gewoonten van Covey

Anne Arink

is senior consultant, gecertificeerd Covey-trainer en ambassadeur Sociale Veiligheid CPS Onderwijsontwikkeling en advies, e-mail a.arink@cps.nl

Stel je bent schoolleider en je hebt zojuist in het onderwijsfilmpje van 2015 ‘Het doel van onderwijs’ gehoord, dat kinderen die nu geboren worden een levensverwachting van 100 hebben. Wat doe je dan? Weet je dan wel zeker dat je je leerlingen het juiste leert en meegeeft voor hun leven?

Hoe bereiden we generaties aanstaande volwassenen voor op een wereld, waarin een vernieuwing hooguit een kwartier een vernieuwing blijft voordat de volgende er al weer overheen buitelt? Een wereld waarin de verschillen tussen mensen steeds duidelijker worden, dichterbij komen, hand over hand toenemen en wij allemaal vooral op zoek zijn naar onszelf, autonomie en eigenheid? Een wereld waarin ‘economisch gewin’ een leidend principe is? Waarin individualisering doorslaat naar egocentrisme? Waar te beginnen? Wat te doen?

Mijn uitdaging

Hoe maken we kinderen zich bewust van dat er naast IK ook WIJ is en dat we dat WIJ juist nú meer nodig hebben dan ooit? Het is de hoogste tijd, het roer moet om! Als we de handen niet ineen slaan en niet kiezen voor een nieuwe koers, sneuvelt het democratisch gedachtegoed en komt het WIJ steeds verder onder druk te staan. Zo dacht ik en voelde ik hetzelfde – het begon in 2006. De aanleiding was de wet op de Burgerschapsvorming die toen van kracht werd. Ik was net gestart als nieuwe directeur van een basisschool in het midden van Nederland, prachtige school, prachtige kinderen. Wat te doen, dacht ik. Mijn leerlingen weten al lánghoe ze zich prettig en fatsoenlijk horen te gedragen, dat is het punt niet (het kunnen). Het punt is dat ze het niet altijd dóen (het willen). Ik concludeerde uiteindelijk dat het te maken had met bewustzijn (wie ben ik, wat doe ik eigenlijk en waarom), alsmede het besef dat we elkaar nodig hebben en niet alleen op de wereld zijn. Dat dat stuk op de één of andere manier onvoldoende meegenomen werd in de opvoeding en vorming van kinderen. Ofwel: het hart. ‘When educating the minds of our youth, we must not forget to educate their hearts’ zegt ZH Dalai Lama terecht. Dus:

hoe kon ik aan de vorming van mijn leerlingen in dit opzicht een werkelijke bijdrage leveren – dat was mijn vraag. Ik besepte dat het me niet alleen ging om mijn leerlingen en mijn school, maar om de hele maatschappij. Ik voelde me verantwoordelijk voor het leveren van een bijdrage aan onze wereld. Ik had er de perfecte baan voor. Nu nog de werkwijze. Ik begon mijn zoektocht met lezen. Als je gaat zoeken, stuit je op een oerwoud. Er zijn heel veel methodieken voor het ontwikkelen van sociale vaardigheden op de markt. Elke school heeft er al minstens twee op de plank liggen en is meestal niet echt tevreden, dus nog steeds op zoek. Dat merkte ik als ik collega’s vroeg wat zij gebruikten en of het beviel. De reactie was altijd van een middelmatigheid dat het me zorgelijk stemde en sterkte in het idee dat ik een naïeve droom najoeg.

Hulptroepen en draagvlak

Ergens in mijn zoekproces bedacht ik dat ik versterking nodig had. Ik vroeg een groepje geïnteresseerde, capabele collega’s mee te denken en riep ook ouders op deel te nemen in een denktank rond dit thema. Tenslotte raakte dit toch aan opvoeden en ik dacht: samen leren voor het leven, wat is er mooier dan ouderbetrokkenheid en educatief partnerschap op juist dit onderwerp? Vijf ouders en vijf leraren dachten mee. We formuleerden eerst wat we al goed vonden aan de sociale kant van de school, wat we niet kwijt wilden. Vervolgens wat we wilden verbeteren en waarom. Daarmee raakten we geïnspireerd en we oefenden, door daarover te communiceren (onder andere via de nieuwsbrief en op ouderavonden), invloed uit op onze omgeving, het team en de rest van de ouderpopulatie. Men leefde mee en begreep het hoe, wat en waarom van onze inspanningen. We onderzochten en vergeleken werkwijzen en methodie-

Ook ouders namen deel aan de denktank

ken waarvan we dachten dat ze het beste zouden passen.

Van binnen naar buiten

Er bleek welgeteld één werkwijze te zijn die werkt van binnen naar buiten. Niet vanuit ‘het kunnen’, maar juist vanuit de wortels met sterke waarden en basisprincipes: The Leader In Me, gebaseerd op ‘De zeven eigenschappen van effectief leiderschap’, het managementboek van Stephen R. Covey. Dit boek bleek vertaald en getransformeerd tot een heldere aanpak voor kinderen van de basisschool. Ik stuitte er toevallig op, lezend in een vakblad. Soms gaan de dingen zoals ze moeten gaan.

Ieder kind een leider?!

Een managementboek? Moet ieder kind dan een leider worden? Nee, natuurlijk niet. Niet perse een leider zoals een manager, geen baas, dat wordt hier nadrukkelijk niet nagestreefd! Daarvan hebben we er genoeg. Ja, wél iemand die zichzelf kan leiden en reguleren, die zijn verantwoordelijkheden kent en initiatief durft te nemen in plaats van slechts afwacht, iemand die goede keuzes kan maken en weet wat belangrijk voor hem of haar is. Iemand die daarbij openstaat voor anderen en empathisch is, zonder zichzelf uit het oog te verliezen. Iemand die dit bovenstaande allemaal als grondhouding aangeleerd krijgt en daarmee speels mag oefenen in allerlei rollen op school, zodat hij of zij er de rest van het leven profijt van kan hebben. Zo dus!

Zeven gewoonten

De kern van het boek is dat effectieve mensen zeven gewoonten of routines hebben die de basis zijn

voor hun succes en dat iedereen deze gewoonten bij zichzelf (verder) kan ontwikkelen. Met effectief en succesvol wordt dan bedoeld: in staat om het beste uit jezelf te halen, met respect voor anderen en je omgeving. Dit gedachtengoed bleek zo universeel dat het verder is uitgewerkt voor kinderen, tieners, gezinnen en een proces voor basisscholen waarin kinderen deze gewoonten op een speelse manier ontwikkelen. En omdat het gewoonten zijn, werkt het van binnen naar buiten. De zeven door Stephen Covey geformuleerde gewoonten zijn:

1. Wees proactief.
2. Begin met het einddoel voor ogen.
3. Belangrijke zaken eerst.
4. Denk win-win.
5. Eerst begrijpen, dan begrepen worden.
6. Creëer synergie.
7. Houd de zaag scherp.

De eerste drie gewoonten gaan over jezelf. Ze maken je ervan bewust dat je zelf de regie hebt over je leven en dat je geluk vaak een optelsom is van je eigen keuzes, niet van je omstandigheden. Die eerste drie gewoonten gaan ook over doelmatigheid (zonder doel

Voor de één was het spannender en lastiger dan voor de ander

kun je tenslotte overall uitkomen) en integriteit (doe je ook wat je met jezelf hebt afgesproken?) en over wat nu écht belangrijk is? Waar ligt mijn focus? Als dat (van binnen) goed is ontwikkeld, sta je stevig en kun je werken aan het 'naar buiten gaan': in contact met

anderen. Daar gaan de gewoonten 4, 5 en 6 over: hoe doe ik dat, hoe ga ik met anderen om? Sta ik open voor andere meningen en zienswijzen, geef ik anderen ook ruimte? Luister ik met de intentie om te begrijpen? Waardeer en gebruik ik verschillende ideeën of stoor ik me er vooral aan?

En tenslotte de zevende gewoonte: zorg ik goed voor mezelf, ben ik wel in balans? Fysiek, mentaal, sociaal, en spiritueel – alle dimensies van een mens moeten worden gevoed en onderhouden. Alleen dan kun je een bijdrage leveren aan de wereld. Dat kun je maar beter jong leren. Van binnen naar buiten dus, gedreven door eenvoudige, maar glasheldere principes. Die zeggen ook: verbeter de wereld en begin bij jezelf. Wie ben jij en wat kun jij bijdragen? Zo mooi en logisch.

Aanpak

We startten in oktober 2012 met het avontuur. Eerst de kennismaking daarna de implementatie van deze werkwijze. En ook dat ging van binnen naar buiten. Werken met de zeven gewoonten is namelijk geen lesgeven, maar voorleven. De leerkrachten zijn degenen die de gewoonten tot leven moeten brengen. Een prachtig groeiproces zette in. Het team van de school had er zin in én vond het spannend. Voorwaarde was dat iedereen: - een ja-gevoel had bij het gedachtengoed en de voorgestelde werkwijze van The Leader In Me - bereidheid toonde met zichzelf aan de slag te gaan, dat wil zeggen naar zichzelf te kijken, eventueel overtuigingen te herzien en gewoonten te veranderen. Beide ingrediënten waren aanwezig en naar de kick-off werd reikhalzend uitgezien.

Kijken naar jezelf en elkaar

Centraal in de gedachte van The Leader In Me staat het voorbeeldgedrag van leerkrachten, zij zijn de 'modellen'. Een feit is dat iedereen natuurlijk al gewoonten

heeft. Door ermee aan de slag te gaan, kwam het team allereerst in een (afwisselend) individueel en collectief reflectieproces terecht: hoe effectief zijn mijn en onze gewoonten? Met welke bril op kijk ik eigenlijk naar het leven? Naar leerlingen? Naar ouders en collega's? Hoe zie ik mezelf? Hoe zou ik (bijvoorbeeld door mijn leerlingen) gezien willen worden? Welke (onbewuste) overtuigingen bepalen mijn handelen, en dus de resultaten die ik daarmee behaal? Wat wil ik feitelijk met dat ene kostbare leven van mij? En wat wil ik in mijn professie op school? Wat droom ik? Wat is echt van belang? Wat kan ik en willen wij als team werkelijk bijdragen aan het leven en leren van onze leerlingen? Na het zicht krijgen op eigen en elkaars overtuigingen (paradigma's), werden vervolgens alle gewoonten diepgaand uitgewerkt en ervaren in het team – nog zonder de leerlingen. Om de gewoonten te kunnen voorleven, is het van groot belang eerst zelf te ervaren wat de leerlingen straks ook te doen krijgen. Deze werkwijze is treffend én confronterend. Het gaat over essenties. Over onze drijfveren en het 'waarom doen we dit eigenlijk?' en het 'waarheen ben ik nu precies op weg?'. Het mooie van de antwoorden op deze vragen is dat ze blijvend de weg wijzen: oh ja, da's waar ook, daarom doen we dit!

Wat willen we leerlingen leren en meegeven?

De visie op persoonlijk leiderschap en sociale vaardigheid – bij jezelf en bij leerlingen – werd in het team ook aangescherpt. Wat willen we leerlingen leren en meegeven? Welk gedrag willen we bij leerlingen zien en welk gedrag zien de leerlingen straks bij de volwassenen, de leerkrachten op onze school? Wat leven zij voor en wat is het ijkpunt, ofwel onze missie, het liefst opgetekend in slechts een paar zinnen die steeds als ons kompas dienen als we weer voor een keuzemoment staan. Intensief, waardevol, diepgaand en uitdagend. Rode konen van inspanning, enthousiasme en mooie ontwikkel-

'Leerlingen maken bewuster zelf keuzes'

gesprekken, dat is wat ik zag in het team. Vallen en opstaan, zoeken en vinden. De openheid en veiligheid groeide, doordat iedereen zich committeerde aan dit proces en het bij de wortels begon. De richting werd steeds duidelijker. Doordat we de reis aangingen in het vertrouwen dat we niets zouden doen wat niet bij ons of onze school paste. The

Leader In Me biedt namelijk altijd maatwerk, scholen kunnen zelf accenten leggen.

Concreet en zichtbaar in de school

Uiteindelijk, na bijna een schooljaar, werd een plan gemaakt voor de introductie aan de leerlingen en het maken van de werkafspraken. We bedachten een concreet en praktisch tijdpad van zeven weken tussen zomer en herfst, startend in de eerste week na de zomervakantie. Iedere week stond een gewoonte centraal, zodat we er stap voor stap mee aan de slag konden gaan. Met allerlei lesideeën per week. En ook met een ouderinformatieavond over de zeven gewoonten.

Verschillen in het team

Natuurlijk was het spannend voor iedereen, voor de één spannender en lastiger dan voor de ander. Geen wonder. We zijn allemaal anders en kijken allemaal verschillend naar de wereld om ons heen. We hebben allemaal eigen 'aardigheden' en kwaliteiten, dus erg veel anders dan de dynamiek in een klas leerlingen is dat niet. Niemand is perfect en DE waarheid bestaat niet. Er is geen goed en geen fout, er is wat er is. Van het begin af aan hebben we besloten de verschillen te waarderen en nieuwsgierig te blijven naar elkaar. 'Hé, jij denkt anders. Interessant, vertel!' Geen competitie, maar een win-win mentaliteit werd steeds meer een leidende gewoonte. In de school ontstond een gezamenlijke taal die langzaam maar zeker de cultuur van de school beïnvloedde en vormde. Het bleek onze weg naar een duurzamer, veiliger en socialer klimaat, waarin ook ouders een boost vonden voor hun opvoeding en keuzes maken makkelijker werd.

Opbrengsten

Om de opbrengsten voor de school concreet te maken, kun je natuurlijk veel beter de leer-

krachten zelf aan het woord laten. Ik heb ze deze vraag gesteld: 'We werken nu drie jaar met de zeven gewoonten. Wat heeft het jou gebracht? Zowel persoonlijk als in je werk en wat zie je in de klas?'

Een greep uit de reacties:

'Ik laat meer over aan de leerlingen zelf, in het kader van eigen verantwoordelijkheid en heb ontdekt dat de kinderen zoveel meer zelf kunnen.' 'Samenwerken gaat echt beter.' 'Er wordt veel meer nagedacht over het eigen (leer)proces en begrepen waar ze zelf een aandeel in hebben.' 'De groep is vaardiger in het zelf bedenken van oplossingen' 'Ik kijk op een andere manier naar mijn manier van onderwijs organiseren.'

'Ik heb meer aandacht voor het scherp houden van mijn zaag en ben me meer bewust van hoe belangrijk dat is!' 'Er is een vanzelfsprekende overlegcultuur ontstaan in de groep.'

'Kinderen nemen hun verantwoordelijkheid over bijvoorbeeld hun eigen werk, maar ook voor de sfeer in de klas.' 'Mijn werk is eerder af, er is meer rust. De balans werk-privé is minder chaotisch, ik ben bewuster van het feit dat ik kan kiezen, in alles, ook bij emoties en grote levensvragen.' 'Kinderen nemen meer initiatief, ze zien en voelen dat

dat mag. Ze snappen ook dat elke keuze (ook geen keuze) een positieve of negatieve consequentie heeft en handelen daar dus ook naar.' 'Leerlingen vragen regelmatig (aan elkaar, of aan de leerkracht): wat is belangrijker? Wat zal ik eerst maken?' 'Er is een andere manier ontstaan van omgaan met extra werk. We zijn verschoven van 'bezighouden' naar werken met talenten en keuzes maken.' 'Ik heb mooie reflectiegesprekken met de leerlingen rond hun plannen en doelen.' 'Ik kan nog specifiek gedrag benoemen en vooral bevragen!' 'Gewoonte 3 helpt mij meer effectief mijn werk te doen.' 'Ik ben heel bewust bezig met planning. En daarbij ook: dat ik de mogelijkheid heb om in te perken!' 'Ik sta meer open voor "grensoverschrijdende" ideeën, ik durf daar ook mee aan de slag te gaan en luister meer naar kinderen.' 'Kinderen hebben een eigen missie: waar wil ik aan werken, wat is mijn of ons doel? Dat is mooi om te zien.' 'Ik geef meer vertrouwen aan de leerlingen en kijk vanuit: wat kunnen ze zelf?' 'Het is een persoonlijke attitude en levensstijl geworden, altijd en overal.' 'Ik zoek niet meer naar oplossingen, maar naar mogelijkheden. Ik sta daarbij open voor anderen en denk: hoe vullen we elkaar

aan?' 'Tijdens de handvaardigheidles vragen de kinderen nu vaker: mag het samen? Er is meer samenwerking dus.' 'Bij de kleuters ontdek ik meer stevigheid in jezelf kennen. Wat wil ik, wat vind ik fijn.' 'Ik leer ze om het eerst zelf te proberen, als het dan niet lukt kunnen ze hulp vragen van een volwassene, daardoor worden ze minder afhankelijk.' 'Ik durf eerder anderen aan te spreken op hun verantwoordelijkheden.' 'Ik gebruik het ook in de opvoeding van mijn eigen kinderen.' 'Conflicten worden zelfstandig opgelost, kinderen zorgen goed voor elkaar, voelen zich daar ook verantwoordelijk voor. Ik zie kinderen écht naar elkaar luisteren.' 'Ik geef mezelf meer ruimte voor mijn persoonlijke behoeften.'

'De leerlingen maken eerst een plan in plaats van dat ze meteen beginnen. Ik merk dat ze ook elkaars mening meer accepteren en zich bewust zijn van het zelf keuzes maken.' 'Er is in de klas en in het team meer saamhorigheid, we gaan samen op en zijn duidelijker naar elkaar. Er is drive en groei en we genieten!' 'Ik zie in mijn kleutergroep meer harmonie en zelfredzaamheid, ook meer gedragen afspraken.' 'Er is meer sprake van 'gezien worden' bij de kinderen.'

Dit op nog veel meer scholen kunnen brengen en begeleiden, is voor mij nu mogelijk omdat ik vanaf mei 2015 bij CPS Onderwijsontwikkeling en advies ben gaan werken. Ik mag mijzelf nu gecertificeerd Covey-trainer noemen, maar 'what's in a name?'. Ik probeer hiermee een bijdrage te leveren aan het ver'prettigen' van de wereld en van het leven van mensen die daarop leven. En daar ging het mij al die tijd om. Ik leef mijn passie!

Wilt u meer weten over The Leader In Me? Download het gratis e-book hierover via: www.cps.nl/theleaderinme.